

Hvis du skal presentere en lovregel i et historisk perspektiv, må du skaffe deg kunnskaper om gamle regler. Du trenger å vite en del om rettstilstanden før og nå for å vise hva som er videreført og hva som er endret. Si gjerne noe om endrede samfunnsforhold som kan begrunne rettsutviklingen.

Barns arverett i rettshistorisk perspektiv – eksempeloppgave

Innhold

Problemstilling og rettsgrunnlag	1
Historisk utvikling.....	2
Arveregler i Magnus Lagabøtes landslov av 1274.....	2
Cristian Vs Norske Lov av 1687	4
Arveloven av 1874	5
De Castbergske barnelover i 1915.....	5
Arveloven av 1972	5
Ny arvelov av 2019	5
Kilder.....	5
Tips til nettsøk:.....	6

Problemstilling og rettsgrunnlag

Vi skal utforske barns arverett i rettshistorisk perspektiv, og formulerer problemstillingen slik:

Hvordan har barns rett til arv på grunnlag av slektskap utviklet seg fra 1200-tallet og fram til arveloven av 2019.

Denne oppgaven tar ikke for seg spørsmål om deling av arv mellom barn og gjenlevende ektefelle, eventuelt samboer, eller barns arverett på grunnlag av testament.

Barns slektsarv etter en avdød far eller mor framgår av arveloven av 2019 § 4. Bestemmelsen er et resultat av en lang historisk utvikling.

Arveloven § 4 Første arvegangsklasse

De nærmeste slektsarvingene er arvelaterens livsarvinger.

Arven deles likt mellom arvelaterens barn, om ikke noe annet følger av særskilte lovregler. Hvis et barn er død, går dette barnets del av arven til barnets livsarvinger med lik andel på hver gren. På samme måte arver fjernere livsarvinger. Hvis et barn er død og ikke etterlater seg livsarvinger, går dette barnets del av arven til de andre barna eller deres livsarvinger med lik andel på hver gren.

Hvis arvelateren etterlater seg ektefelle eller samboer med arverett, gjelder reglene i kapittel 3 til 6.

For livsarvingenes rett til arv når arvelateren har opprettet testament, gjelder reglene i §§ 50 til 56.

Livsarvinger er de som stammer fra arvelateren i rett nedstigende linje, uten en nedre grense. De utgjør barn, barnebarn, barnebarns barn osv., og betegnes som første arvegangsklasse.

Hvis et barn har dødd før arvelateren, går arven videre til barnets livsarvinger. Dette er *representasjonsretten*, for eksempel at livsarvingene til en avdød far eller mor har rett til å

representere sin avdøde forelder i arveoppgjøret etter bestefar eller bestemor. De deler den arven som deres far eller mor ville fått hvis de hadde vært i live.

Alle avkom etter avdøde er livsarvinger. De behøver verken være døpt eller ha et bestemt kjønn, og det spiller ingen rolle om de er født i eller utenfor ekteskap. Det går også indirekte fram at livsarvingene arver hele slektsarven. Avdødes foreldre får ingenting hvis avdøde hadde livsarvinger.

Slik har det ikke alltid vært. Historisk sett har det blitt diskriminert på grunnlag av kjønn og ektefødsel, og representasjonsretten kom sent inn i regelverket. Vi skal nå se nærmere på regelens historie.

Historisk utvikling

Agnatisk arverett

Arverett for barn i Europa, herunder Norge, var opprinnelig agnatisk. Det vil si at bare mann arvet mann. Døtre arvet bare når det ikke fantes sønner, men på et eller annet tidspunkt ble dette endret slik at kvinner kunne arve sammen med menn.

Agnatisk arverett – fra mann til mann. Kvinner arvet først når det ikke fantes menn. Arveretten til den norske kronen har fram til 1990 vært en siste rest av agnatisk arverett i Norge.

Det følger av Grunnloven § 6(1) at bare barn av konge eller dronning som er født i lovlig ekteskap, kan arve kronen, og at eldre barn går foran yngre. Denne kjønnsnøytrale formuleringen kom inn i Grunnloven i 1990. Ordlyden tilsier at Kong Haralds eldste barn, prinsesse Martha Louise (født 1971), skulle arve kronen foran sin yngre bror, kronprins Haakon Magnus (født 1973). Grunnloven fikk imidlertid en overgangsordning i § 6(5) som sier at mann går foran kvinne for de som er født tidligere enn 1990. Kronprins Haakon arver derfor kronen fordi han er mann. Hans eldste barn, prinsesse Ingrid Alexandra (født 2004) er den første kvinnen som i henhold til grunnlovsendringen av 1990 kan bli Norges monark. Foto: Det kongelige hoff Jørgen Gonnæs / NTB

Arveregler i Magnus Lagabøtes landslov av 1274

Barn med og uten arverett

På Magnus Lagabøtes tid hadde ikke nødvendigvis alle arvelaterens barn arverett. Her er et utdrag fra Magnus Lagabøtes landslov (ML):

ML - Arvetallbolken, kapittel 7 artikkel 1

Det er den første arv, at egtefødte barn tar arv efter sin far og sin egtegifte mor efter Guds og menneskers lov, ...

Førsteretten til arv tilkom bare *ektefødte* barn, det vil si fellesbarna i et lovlig ekteskap. Barn født utenfor ekteskap hadde ikke arverett. Loven ga imidlertid adgang for faren til å ta et uekte barn til seg som ekte. Dette ble kalt «ættledning». Faren måtte erklære at barnet var hans. Han kunne på denne måten adoptere egne barn.

Ufødte barn kunne få arverett, men de måtte være levendefødt og døpt:

ML- Arvebolken, kapittel 7 artikkel 5

Og barn tar arv etter sin far og andre, om det er **avlet, men ikke født**, om det kommer **levende** til verden («i lyset») og blir **døpt**.

Barn som allerede levde da arvelateren døde, måtte også være døpt for å få arverett. En slik selvfølghelighet var det ikke nødvendig å skrive inn i loven. Sammenlikner du denne bestemmelsen med arveloven av 2019 § 66(2), ser du at bestemmelsene nesten er helt like.

Brorpart og søsterpart

Magnus Lagabøtes landslov bestemte at en datter kunne arve sammen med sin bror, men bare halvparten av brorens arv. To døtre arvet likt med en sønn:

ML-Arvetallbolken, kapittel 7 artikkel 2

Men saaledes skal gods skiftes etter far eller mor, at **to døtre skal ta likt med én søn**, og slik lod skal **sønnesøn ta av arven som datter**, om han er til. Nu er der én søn og én datter, da tar hun en tredjedel, men han to tredjedeler.

Her ser vi prinsippet om *brorpart og søsterpart*. Brødre arvet dobbelt så mye som sine søstre. Var det en sønn og en datter som skulle arve, fikk broren 2/3 og datteren 1/3. Hadde det vært to brødre og en søster, ville hver av brødrene arvet 2/5 og søsteren 1/5. Sett med våre øyne er dette kjønnsdiskriminering, men det var tross alt en forbedring for kvinnene sammenliknet med en agnatisk ordning.

Sønnesønn som en datter

Prinsippet kommer også til syne ved at en sønnesønn skal arve like stor del som en søster. La oss ta et eksempel. Hvis en far døde og etterlot seg en sønn og en sønnesønn, arvet sønnen 2/3 og sønnesønnen 1/3 (som en datter).

Landsloven har 13 kategorier med arvinger. Systemet er uoversiktlig, men prinsippene skulle være rimelig klare. Menn arvet dobbelt så mye som kvinner. Verken uekte eller udøpte barn hadde arverett.

Avdødes far

I Gulatingsloven hadde arvelaterens sønn og far førsteretten til arv. Magnus Lagabøte endret dette i landsloven og flyttet faren ned i prioritetsrekkefølgen. Sønn, sønnesønn og datter arvet alt, hvis de var i live. Nedprioriteringen av avdødes far kan forklares på flere måter.

For det første bygde arveretten etter Gulatingsloven på et prinsipp om antall fødslers avstand til arvelater (arvetallet). Barn var bare en fødsel unna. Det samme var far og mor. Sønnesønn og bestefar var to fødsler unna. Etter hvert som individ og kjernefamilie ble viktigere enn ætten, mente man at all arv burde gå til barna, ikke til foreldrene.

For det andre så gjerne en sterkere kongemakt at ættene ble mindre mektige. Sterke ætter var en utfordring for kongemakten. Mer makt til individ og kjernefamilie var i kongens interesse.

For det tredje kan endringen også skyldes påvirkning fra romersk rett. Å si at barna arver alt, likner mer på prinsippet i romerretten om at nærmeste livsarvinger i live arver alt.

Kongen hadde satt Audun Huggleiksson til å lede arbeidet med å utarbeide landsloven, og han hadde studert romersk rett i Bologna. Landslovens regler om arv likner nå mer på det romerske systemet med arvegangsklasser og representasjonsrett enn det Gulatingsloven gjorde.

Cristian Vs Norske Lov av 1687

Magnus Lagabøtes landslov var norsk rett i over 400 år. Christian Vs Norske Lov (NL) overtok som rikets lov i 1687, men arvereglene var langt på vei de samme som på Magnus Lagabøtes tid. Bare dømte barn født i ekteskap hadde arverett etter far og mor. Dette kan utledes av NL-5-2-30. Uekte barn hadde bare arverett etter mor (NL-5-2-71). Barn født utenfor ekteskap hadde i utgangspunktet ikke arverett etter faren, men han kunne tinglyse at han tok et slikt barn til seg (ættledning). Det vil i praksis si at faren adopterte sitt eget barn. På denne måten fikk det uekte barnet arverett etter faren, men ikke i like stor grad som ektefødte barn.

«Horebarn» var imidlertid en egen kategori. Det var barn som ble født under utroskap fra en av ektefellene. De fikk ikke arverett etter sin far (NL-5-2-72).

Bror og søster

Reglene om brorpart og søsterpart ble videreført, jf. NL-5-2-29:

NL-5-2-29

Mands Person tager to Loder imod en Qvindis Person tager een, i alle Arve.

Representasjonsretten

NL-5-2-34

Barnebarn, som fødis af Søn, eller Daatter, tager Arv efter Fadrfader, Fadrmoder, Modrfader og Modrmoder, **ligesom dets Fader, eller Moder, skulle taget, dersom de hafde levet.** Iligemaade tager dets Barn, mens noget findis, Arv efter Oldefader og Oldemoder.

Et barnebarn arvet etter besteforeldrene det far eller mor skulle hatt hvis de hadde vært i live. Barnebarns barn arvet etter sine oldeforeldre på tilsvarende måte. Dette viser at representasjonsretten var innført i norsk arverett. Det gamle germanske systemet med arvetall (antall fødsler fra arvelater) er forlatt til fordel for det romerrettslige systemet med representasjonsrett. Regelen ble i virkeligheten innført av dansk kongen Christian IV som i 1604 endret Magnus Lagabøtes landslov. Christian Vs Norske Lov var bare en videreføring. Innføring av representasjonsrett endret ikke reglene om brorpart og søsterpart.

Arvegangsklasser

Denne regelen viser at et system med arvegangsklasser (paranteler) var innført, i samsvar med romersk rett.

NL-5-2-35

Ere **ej Børn**, ej Børnebørn, og fremdelis ned ad, **da arver Fader** allene.

Hvis det ikke fantes barn, barnebarn osv. (ingen grense nedad), gikk arven til far, altså til neste arvegangsklasse. Hvis heller ikke faren levde, gikk arven til mor. Hvis heller ikke mor levde, gikk arven til brødre og søsken. Menn hadde prioritet foran kvinner, men prinsippet om at andre arvegangsklasse arvet når det ikke var noen i første arvegangsklasse, er tydelig.

Arveloven av 1874

Arvereglene i NL sto seg fram til ny arvelov av 1854. Da ble kjønnsdiskrimineringen i arveretten opphevet, men det var ingen selvfølge. Lik arverett for kvinner og menn var et så radikalt forslag at kong Oscar II først nektet å signere loven. Bakgrunnen for motstanden mot arverettslig likestilling var visstnok at arven til en datter som var gift, i virkeligheten gikk til svigersønnen. Kvinner kunne ikke råde over egne midler i ekteskapet. Hvis de arvet, ville ektemannen kunne stille med arven som om den var hans egen. Ugifte døtre ble ansett som lite skikket til å stelle med økonomi, derfor hadde sønner blitt prioritert.

Vi må se dette opprøret mot arverettslig kvinnediskriminering i lys av de endrede samfunnsforholdene. Landet var i endring, fra jordbruk til industri og handel. Det ga energi til kampen for kvinnens rettigheter.

Vilkåret om dåp ble fjernet. Det kan begrunnes naturrettslig at arvebiologi og ikke religion skulle bestemme hvem som kunne arve.

De Castbergske barnelover i 1915

Arveloven av 1874 ga ikke arverett til uekte barn før loven ble endret i 1915. Da ble barnas rettigheter betydelig forbedret med en lovreform som førte til endringer i flere lover. Reformen fikk navnet «De Castbergske barnelover», etter politikeren og juristen Johan Castberg. Først nå fikk barn utenfor ekteskap full arverett etter faren på lik linje med de andre barna.

Arveloven av 1972

Arveloven av 1972 § 1 slo fast at arvelaterens nærmeste slektsarvinger var hans eller hennes livsarvinger, og at barna arvet likt. Borte var ord som dåp, ektefødt og annet som minnet om fortidens diskriminering. Spørsmål om arv ble utelukkende avhengig morskap og farskap slik dette er definert i barneloven.

Ny arvelov av 2019

Den nye arveloven av 2019 § 4 viderefører reglene fra 1972 § 1, nesten ordrett.

Kilder

- Magnus Lagabøtes landslov, Heimskringla - en online samling av nordiske (lenkes til https://heimskringla.no/wiki/Magnus_Lagab%C3%B8ters_landslov)
- Kong Christian Vs Norske Lov, 1687, Institutt for arkeologi, UiO (lenkes til <https://www.hf.uio.no/iakh/tjenester/kunnskap/samlinger/tingbok/kilder/chr5web/>)
- Uddrag af Den ældre Gulatingslov, Heimskringla - en online samling av nordiske kildetekster (lenkes til https://heimskringla.no/wiki/Uddrag_af_Den_%C3%A6ldre_Gulatingslov)
- Arvelovskomiteens innstilling av 1962 side 3-17
- Lødrup, Peter: *Arverett*, Eget forlag, 3. utgave, side 28 - 39

- Robberstad, Knut (1976): *Retts saga I*, Universitetsforlaget, 3. utgave, ISBN 9788200015513
- Arnholm, Carl Jacob (1971): *Privatrett V - Arverett*, Tanums Forlag, side 21 - 31

Tips til nettsøk:

- Tunesteinen
- Agnatisk arverekkefølge
- Gulating
- Allting
- Lagting
- Arveloven av 1854
- Castbergske barnelover